

Omgaan met seksueel grensoverschrijdend gedrag het Vlaggensysteem

DOOR AN VICTOIR

A

Als kinderen of jongeren seksueel getint gedrag stellen, vinden mensen dat gedrag vaak ongepast of gevaarlijk voor de betrokkene zelf of voor anderen. Seksueel gedrag waarop niet goed wordt gereageerd, kan wel degelijk fysieke of psychische schade (angst, vernedering, isolement ...) teweegbrengen (#me-too). Minderjarigen die dat meemaken, dragen - bij onvoldoende ondersteuning - de gevolgen tot in de volwassenheid en leggen een moeilijker parcours af in het ontwikkelen van een positieve seksualiteit.

Als er kinderen of jongeren betrokken zijn bij seksueel getint gedrag, weten veel mensen niet goed hoe te reageren. Het onderwerp ligt gevoelig en de eigen ervaringen, normen en regels van betrokkenen kleuren de perceptie. Overreageren of net doen of men niks zag in de hoop dat het vanzelf stopt, zijn reacties die frequent voorkomen. Het Vlaggensysteem helpt iedereen, van de leerling en de ouder tot de leerkracht en de CLB'er, met handvatten voor correct handelen.

DOEL VAN HET VLAGGENSYSTEEM

Het Vlaggensysteem, ontwikkeld door Sensoa, helpt om:

- (1) in te schatten of een gedrag grensoverschrijdend is;
- (2) vervolgens gepast te reageren.

Het is een goed uitgetest en praktisch kader om naar gezond én riskant seksueel getint gedrag van kinderen en jongeren te kijken.

SEKSUEEL GEDRAG VAN MINDERJARIGEN BEOORDELEN

Kinderen en jongeren moeten ruimte krijgen om leerervaringen op te doen als seksuele wezens. Hoe

De eerste taak van de opvoeder of hulpverlener is nagaan of het gedrag past binnen de groei.

An Victoir
is verantwoordelijke psychosociaal functioneren bij Vrij CLB Netwerk, eindredacteur Caleidoscoop en aanspreekpersoon casussen seksueel grensoverschrijdend gedrag waarbij leerlingen betrokken zijn.

¹ Uit onderzoek weten we welke soort grensoverschrijdingen kunnen leiden tot grote of langdurige schade aan de integriteit van kinderen en jongeren, zoals je gedwongen voelen om het gedrag te stellen, niet kunnen ontsnappen uit de situatie, geweld. Daarnaast zijn er ook grensoverschrijdingen die minder ernstig zijn, maar wel een impact hebben op het gevoel van veiligheid of welbevinden. Door al deze situaties te analyseren kwam Sensoa tot 6 criteria waaraan gezond seksueel getint gedrag voldoet.

werkt hun lichaam? Wat vinden ze fijn? Wat vinden anderen fijn? Hoe bouw je relaties op? Wat is gepast seksueel getint gedrag? ...

Seksueel gedrag gesteld door kinderen en jongeren is oké als aan 6 criteria is voldaan¹:

- **Wederzijdse toestemming.** Alle betrokkenen geven duidelijk aan dat ze zich comfortabel voelen bij het gedrag. Ze checken dat ook bij elkaar.
- **Vrijwilligheid.** Alle betrokkenen stellen het gedrag 'uit gaesting', omdat ze er zin in hebben. Ze stellen geen seksueel gedrag om iemand anders een plezier te doen, om er iets voor in de plaats te krijgen of omdat ze bang zijn voor vervelende gevolgen als ze het niet doen.
- **Gelijkwaardigheid.** De betrokkenen staan op fysiek, mentaal en ontwikkelingsvlak kort bij elkaar. Ze doen niets met iemand die veel ouder, slimmer of sterker is, of net veel jonger of zwakker. Twee (of een groepje) tegen één, is overigens ook niet gelijkwaardig.
- **Gepast voor de ontwikkeling.** De ontwikkelingsstadia op motorisch, cognitief, emotioneel en sociaal vlak zijn uiteraard ook van toepassing bij uitingen van seksueel gedrag. Bv. kleuters hebben een onderzoekende instelling: ze willen weten hoe de dingen werken. Het is dus normaal dat ze willen zien hoe piemels en spleetjes eruit zien of hoe kinderen van het andere geslacht plassen. Gedrag dat volgens wetenschappelijk onderzoek 'past' bij een bepaalde

ontwikkelingsfase is samengevat in een 'normatieve' lijst. Als een bepaald gedrag bij een behoorlijk groot aantal kinderen/jongeren wordt gezien (men hanteert daarbij de 20 %-regel), dan is het aannemelijk dat het gedrag een functie heeft in de ontwikkeling. De normatieve lijst wordt door Sensoa voortdurend aangevuld met nieuwe onderzoeksbevindingen en is online raadpleegbaar. Let wel, niet alle frequent voorkomende gedragingen zijn risicovrij. Zo zouden vrij veel jongeren afspreken met mensen die ze alleen online hebben gezien. Uiteraard is dat niet altijd veilig. Het gaat in de normatieve lijst dus om gedrag waar we niet van moeten schrikken (het komt nu eenmaal vaak voor), ook al zijn er soms risico's aan verbonden.

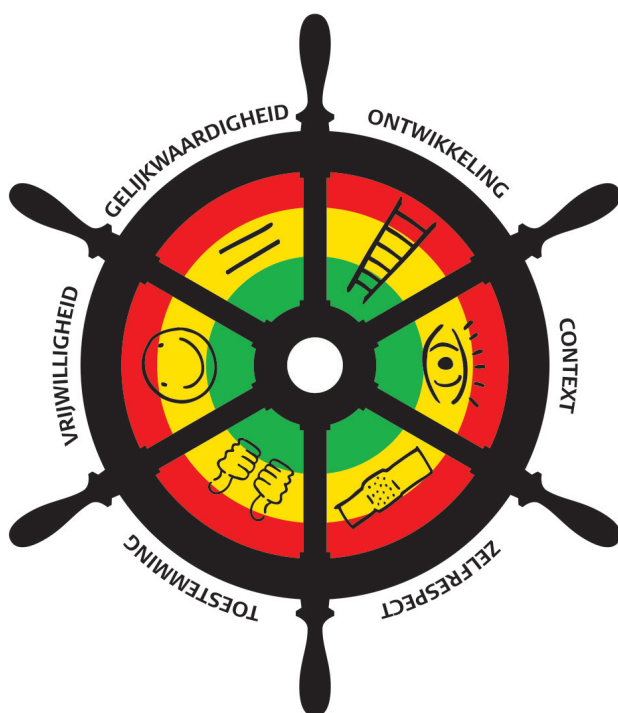
- **Gepast voor de context.** Het onderscheid tussen publieke en private ruimte is een basisgegeven in seksueel gedrag. Het feit dat kleuters zich bij seksueel getinte spelletjes terugtrekken in speelhoekjes, onder dekens, in de boomhut of andere ruimtes die privacy geven, getuigt van het feit dat ze die kennis al opgedaan hebben. Verdere verfijning van die kennis betekent dat je ook leert welke soort gedragingen meer of minder acceptabel zijn afhankelijk van de specifieke context.
- **Zelfrespect.** Positief seksueel gedrag brengt de 'steller' zelf geen enkele schade toe. Het is fysiek en psychisch veilig en het zorgt ervoor dat anderen je als veilig, betrouwbaar en respectvol zien.

UITSCHUIVERS ZIJN NORMAAL

Klaar schrijft: 'Ik wordt 10 jaar, kom jij ook naar mijn feestje?' Daar kijken we niet van op. Die dt-regels zijn best wel lastig. Klaar praat vaak over seks, bekijkt online naaktfoto's en vertelt vuile mopjes? Dan gaan er alarmbellen af en vraagt men zich af of er gespecialiseerde hulp nodig is. Nochtans heeft ze nu ook maar één fout gemaakt: moppen maken die anderen vervelend vinden. Haar honger naar informatie over seks en het lichaam is volkomen normaal. De eerste taak van de opvoeder of hulpverlener is nagaan of het gedrag past binnen de groei. Een kleine correctie waar het gedrag storend kan zijn is oké ('mopjes zijn leuk, maar deze mopjes vonden anderen niet zo fijn'). Het onderdrukken van ontwikkelingsadequate leerhonger is niet oké. We kunnen kinderen helpen door de leeromgeving veilig te maken (vb. leeftijdsadequaat materiaal rond de diversiteit in mannen- en vrouwenlichamen kan men ook in de bibliotheek vinden).

Sommige kinderen en jongeren maken – anders dan Klaar – grote uitschuiers en overtreden verschillende criteria. Ook dan is er niet onmiddellijk reden tot grote ongerustheid. Bij een goede pedagogische correctie blijkt 90 % van deze 'overtreders' het geen tweede keer te doen.

6 beoordelingscriteria van het Vlaggensysteem

AANDACHTSPUNTEN BIJ DE 6 BEOORDELINGSCRITEIA

- **Dysharmonisch ontwikkelingsprofiel.** Discrepancies tussen de fysieke, cognitieve en emotionele ontwikkeling kunnen leerervaringen op seksueel vlak bemoeilijken. Het is niet omdat je iets 'kan', dat je het al emotioneel 'aankan'. Een verstandelijke beperking kan het lastiger maken om de gevolgen van gedrag correct in te schatten. ASS kan concreet voelbaar worden als een adolescent merkt dat ze uit de signalen van de ander niet kan opmaken of de toestemming nu effectief wederzijds is. Als een fysieke beperking een kind afhankelijk maakt van anderen voor verzorging, is het een hele puzzel om aan te geven waar de grens van 'aanvaardbare aanrakingen door anderen' ligt.
- **(Vroege) leerervaringen en trauma.** Assertief en positief seksueel gedrag leren stellen, begint op de dag dat je geboren wordt. Kinderen die een onveilige hechting ervaren, hebben misschien geleerd dat je over je grens moet laten gaan opdat mensen die je graag ziet (vb. ouders) responsief zouden zijn ten aanzien van jou. Mishandeling en verontrustende opvoedingssituaties in het algemeen kleuren de leeromgeving voor kinderen en jongeren: wat in hun gezin als normaal en acceptabel geldt, is dat in andere gezinnen hoegenaamd niet. Seksueel misbruik kan ervoor zorgen dat kinderen zelf niet meer weten wat hun grenzen zijn (omdat anderen er zo vaak overheen gelopen hebben) of dat ze zelf over de grenzen van anderen gaan.
- **Culturele verschillen.** Culturen omvatten gecompliceerde, deels onuitgesproken pakketten aan normen en regels die uiting geven aan waarden. Hoewel de waarden vaak generiek zijn (vb. respect), kan de manier van uiting geven aan die waarden significant verschillen tussen culturen. Kinderen en jongeren die zich in verschillende culturen bewegen, moeten de vertaalslag maken: hier kan het niet, daar kan het wel. Soms staan kinderen en jongeren voor de keuze om bewust in te gaan tegen de regels en normen van een van de culturen.

GEDRAG KRIJGT EEN VLAG EN EEN CORRECTE REACTIE

Bij elk incident is het belangrijk om het perspectief van alle betrokkenen te bevragen. Hoe hebben ze de situatie beleefd? Wat voelden ze en dachten ze? Deze informatie is nodig om in te schatten of kinderen en jongeren over een grens gingen en een of meer van de 6 criteria niet respecteerden.

Seksueel gedrag dat beantwoordt aan de zes criteria krijgt een **groene vlag**. Deze is expliciet opgenomen in het systeem om eraan te herinneren dat minderjarige gezond gedrag op seksueel vlak stellen. Het

Shutterstock

is meestal niet nodig om op dit gedrag te reageren. Zeggen we wel iets, dan geven we een compliment.

Bij een **gele vlag** is een criterium licht overschreden. Het gedrag is op zich wel oké, maar past bijvoorbeeld niet helemaal in de context. Of we zijn niet helemaal overtuigd dat het gedrag met toestemming en volle goesting door alle betrokkenen werd gesteld (vb. als kinderen of jongeren in groep zijn, vergeten ze expliciet na te gaan of iedereen het wel leuk vindt). Dan geven we wat meer tekst en uitleg: dit of dat zou je kunnen veranderen om het gedrag helemaal goed te krijgen. Er zijn ook gele vlaggedragingen die een 'let op'-signaal geven. Het kind of de jongere gedraagt zich mogelijk op die manier omwille van bv. een vroeger trauma of belangrijke verschillen in culturele normen en regels. Dan volgen we het gedrag van dit kind of deze jongere verder op. Ons vermoeden kan na een tijd bevestigd worden (en dan moeten we bekijken wat dit kind of deze jongere nodig heeft) of

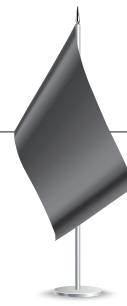

ongegrond blijken (uitschuiers zijn normaal, ook voor kinderen en jongeren die traumatische leerervaringen hadden, in een andere etnisch-culturele context opgroeien, een dysharmonisch ontwikkelingsprofiel hebben ...).

Zware overschrijdingen van criteria, met mogelijk schade tot gevolg, krijgen een **rode vlag**. Dan geven we duidelijk aan dat het gedrag niet oké is en leggen we uit waarom. We geven géén straf. Fouten maken is normaal. We bespreken samen met de betrokkenen hoe we dit gedrag in de toekomst kunnen vermijden en wat de consequenties zullen zijn als het toch nog gebeurt.

Belangrijk om te onthouden is dat het gedrag de vlag krijgt, niet het kind of de jongere.

Zijn de grensovertredingen in die mate beschadigend dat een pedagogische correctie niet meer voldoende is (bv. bij strafbare feiten, als een volwassene het gedrag stelt t.a.v. kinderen of jongeren, als het gedrag met geweld en bedreiging gepaard ging), dan spreken we van gedrag met een **zwarte vlag** en wordt er onmiddellijk gereageerd volgens de geëigende procedures. Desgevallend kan een melding bij het parket aan de orde zijn.

De correcte reactie start steeds bij het bevragen van het perspectief, het aangeven van wat eventueel wél positief was en het corrigeren waar dat nodig is. Herhaling van gedrag maakt dat de vlag opschuift: gedrag met een gele vlag dat wordt gecorrigeerd en zich toch nog voordoet, krijgt dan een rode vlag. Herhaald rood wordt zwart. Belangrijk om te onthouden is dat het gedrag de vlag krijgt, niet het kind of de jongere.

VLAGGENSYSTEEM ALS ZORGBELEIDSINSTRUMENT

Het Vlaggensysteem geeft heldere taal en objectieve handvatten op het moment dat er zich in een incident voordoet. Het is echter ook bruikbaar bij preventie (vb. bij educatie) en als beleidstool. Als leraren opmerken dat op hun school elk seksueel getint gedrag meteen een correctie krijgt (er is m.a.w. geen mogelijkheid tot gedrag met groene vlag), krijgen leerlingen op vlak van seksuele ontwikkeling te weinig leerruimte. Deze vaststelling kan de aanleiding vormen om samen na te denken over regels en normen, schoolklimaat en goede vormen van preventie.

GOED OM WETEN

- Grensoverschrijdend gedrag op school kan er zwaar inhakken. Bij de pedagogische begeleiding en de CLB-netwerken zijn er mensen die het Vlaggensysteem kennen en als klankbord kunnen fungeren voor leerkrachten en CLB-medewerkers.
- Op www.sensoa.be vind je meer informatie over het Vlaggensysteem, o.a. de normatieve lijst en een uitwerking van het Vlaggensysteem specifiek voor de context onderwijs (gratis download). Je vindt er ook heel wat materiaal om in de klas te gebruiken dat perfect aansluit bij het Vlaggensysteem (vb. het 'Oké?!-spel' en 'Tussen de lakens').
- Er is een verdere uitwerking van het Vlaggensysteem voor doelgroepen met een disharmonisch ontwikkelingsprofiel, trauma en etnisch-culturele diversiteit: 'Buiten de lijnen'.

Dankjewel!

De auteur dankt Erika Frans van Sensoa voor het nalezen en het geven van suggesties bij dit artikel. 🌟

Liese Leunens
werkt sinds september
2013 bij Onderwijskiezer
en schrijft ook glimlach-
jes-in-versvorm.
Volg Liese op Instagram
via @poeziejegraag.

Liefde in onderwijs

liefde is als chemie
Mendeljev helpt me nie

liefde is als Latijn
althans voor mij

liefde is aardrijkskunde
aantrekkingskracht voel
ik niet

liefde is Frans
Ah! Moi non plus

liefde is wiskunde
ik ben onberekend
liefde is economie
ik zoek de balans

liefde in onderwijs
onderwijs uit liefde

leerkracht, ja jij!
toon me je passie
laat me de liefde
voor jouw vak beleven

zodat de tabel
van Mendeljev
meer wordt dan
enkel symbolen
en de chemie van
de liefde
en de liefde
voor chemie
mij te pakken krijgt